

שאלה 1 (50 נק')

הציגו את ההגדרות השונות של עבדות, ויישמו אותן על שני הקטעים לעיל. עד כמה כל הגדרה מתאימה לעבדות המוצגת בכל קטע? נמקו בהרחבה.

תשובה:

לבגוי (Lovejoy, 2011) הגדיר את העבדות כצורת ניצול בעלת מספר מאפיינים כדלהלן:

- (1) **העבד כקניין** – ועל כן בכוחו של האדון לסחור בו, לקנות למכור ולהחליפו ככל שיחפוץ בכך. הוא חסר זהות וזכויות כלשהן. עם זאת, חברות שונות הטילו הגבלות שונות על המסחר בעבדים, ולעיתים אף הכירו באנושיותם של העבדים.
- (2) **דרגת החופש הנמוכה ביותר** – היות והחירות היא מושג יחסי, העבד בכל חברה מוגדר כפרט בעל דרגת החופש הנמוכה ביותר. על פי אמות המידה של החברה בה הוא מתנהל, העבד הוא זה שאינו חופשי.
- (3) **זרות** – מוצאו הזר של העבד, הן מבחינה ויזואלית והן מבחינה תרבותית המתבטאת בשוני בשפה, בדת וכולי. מקלה על תיוג מעמדו הנחות ומסייעת לנצלו ולהפקיע את זכויותיו.
- (4) **אלימות** – המהווה מוטיב מרכזי במושג העבדות ובחיי העבד, החל משעבודו של העבד באמצעות מלחמות, פשיטות וחטיפות, דרך יחסי עבד-אדון בדרישות לביצוע המטלות השונות ועד לעיצוב אישיותו של העבד - אם לכניעה וקבלת גזירת הגורל, או אם למרד.
- (5) **ניצול** – כמו החירות, גם הניצול הוא מושג יחסי. עף על פי שהתקיימו צורות עבודה אחרות של עבודה בלי חופשית, העבד נוצל באופן המובהק ביותר. הוא נתפס ככלי עבודה וכל כוחו עמד לראשות אדונו, אשר הכריחו לבצע את העבודות הקשות והבזויות ביותר.
- (6) **יחסי שליטה וכפיפות מוחלטים** – העבד, בלא כל קשר לתפקידו, היה תלוי לחלוטין באדונו. אין הוא רשאי היה לקבל החלטות על חייו, גופו ומיניו מבלי לקבל את הסכמת אדונו לכך.
- (7) **העבד כמעמד נצחי** – העבד משועבד לנצח, אלא אם ננקטו צעדים חיצוניים כדי לשפר את מעמדו.

בבחינת הגדרת **העבד כקניין** בטקסטים שלעיל הרי שניתן להבחין בשוני שבין סוגי העבדות הפנים אפריקאית לבין זו של יצוא עבדים מאפריקה לאירופה ולאמריקה. ערכו של העבד האפריקאי באפריקה היה גדול מזה של מקבילו שיוצא אל מחוץ ליבשת. ראולי מתאר את העובדה שאפילו לא קיימת הגדרה לשונית עבור עבדות פנים-אפריקאית, שכן המושג "עבד" משמש רק עבור אלו שיוצאו מן היבשת. ראולי מוסיף ומתאר את תפיסת העבדים באפריקה כ"בניו" החוסים בצילו של הציף המקומי. לעומתו, היחס כלפי העבד האפריקאי באמריקה שונה במהותו. בדבריו של ווייטהד נכתב כי לעבד ה"כוש" אין יום

הולדת, וזאת משום שאיננו בן-אדם. אך יחד עם זאת, מוצגת גם כן הגבלה חברתית על העסקת עבד ביום ראשון בשבוע ("...תמיד ביום ראשון, חצי היום הפנוי שלהם..."). המדגימה את השוני הקיים בין חברות שונות ביחס לעבדיהם.

באשר לדרגת החופש של העבד, על אף שעל פי דבריו של ראולי: "... אצל הילידים לא קיימת הבחנה כל כך ברורה בין האדון ובין העבד...". הרי שהעבדים היו לבני חסותו של הציף אשר הקשר ביניהם הושווה לזה שבין "אברהם ועבדיו". גם בדבריו של וויטהד ניכר מעמדם הנמוך של העבדים. הן בשל חוסר הלגיטימציה "להתחצף לאדם הלבן ולהגיד לו שהוא לא יכול לעבוד...", כמו גם בקביעתו של האדון על מועד סיום יום העבודה המקוצר בראשון.

זרותו של העבד באה פחות לידי ביטוי בדבריו של ראולי וניכרת יותר בדבריו של וויטהד, באומרו: "לאף עבד לא היתה שום אפשרות להתחצף לאדם הלבן ולהגיד לו שהוא לא יכול לעבוד בגלל יום הולדת של עבד. כולם יודעים שלכושים אין ימי הולדת." שם מודגשת הזרות הויזואלית באופן חד ומובהק בניגודיות שבין העבד לבין האדון, בין ה"כושי" לבין "האדם הלבן".

בנוגע לאלימות, הרי שאין תיעוד חד משמעי לשימוש באלימות, אולם ניתן למצוא הרמזים לכך. ראולי מתאר את המונח עבד כ"כזה אשר הובא על ידי גורמים חיצוניים". מכאן, סביר להניח שההבאה נעשתה שלא מרצונו החופשי של המשועבד, מה שמרמז על חטיפתו ועקירתו ממקומו הטבעי והבאתו לרשות הציף המקומי. גם בדבריו של וויטהד ניתן למצוא הרמז לאלימות, ראשית מעצם הימצאותו של הזר השחור ביבשת אמריקה (בדומה לטיעון שהוצג לעיל), וכן באופן עיצוב אישיותו הכנועה של העבד, זה אשר נחפז לסיים את מטלותיו הבזויות והמפרכות לשם זכייה בחסד החירות הניתנת ביום העבודה המקוצר, ועליו להיזהר פן ייתחצף לאדונו ויבקש לחגוג את יום הולדתו של עבד כנוע אחר.

באשר למאפיין הניצול של העבד, וויטהד מציג את העבד כמי שמבצע את העבודות הקשות, הבזויות והמסוכנות ביותר כגון תיקונים, קרצוף טחב, סתימת נזילה בגג. מעמדו של העבד היה כה נמוך עד שחרף העבודות שביצע עבור אדונו במשך השבוע, הוא ביקש לנצל את השעות הבודדות שהוקצו לו לטובת עבודה בשכר. מה שמרמז על העדר תמורה מספקת מצידו של האדון.

יחסי השליטה והכפיפות המוחלטים של העבד מוצגים בעבודות הפנים אפריקאית כפי שתיאר ראולי כיחסי חסות פטריארכלים בין האדון והעבד בדמות אב ובנו. וויטהד הוסיף ותיאר את